

68. *Berberis vulgaris* L. — Berberys zwyczajny

Naturalny zasięg tego gatunku jest niezmiernie trudny do wyznaczenia. Z jednej strony *B. vulgaris* w licznych krajach, jako roślina o dekoracyjnych owocach, bywa często sadzony w parkach i ogrodach i tam dziczeje, z drugiej zaś strony w wielu regionach jest intensywnie tępiony, ponieważ na jego liściach rdza zbożowa przechodzi jeden z etapów swego cyklu rozwojowego.

Według H. Meusela, E. Jägera i E. Weinerta (1965, *Vergleichende Chorologie der Zentraleuropäischen Flora*) w północnej Europie i w Ameryce Północnej berberys zwyczajny jest rośliną synantropijną. F. H. Perring i S. M. Walters (1962, *Atlas of the British Flora*) sądzą, że w Anglii i Irlandii występuje on dziko, lecz przypuszczalnie tylko na niewielu rozproszonych stanowiskach. E. Hultén (1971, *Atlas över växternas utbredning i Norden*) podaje ten gatunek z nielicznymi miejscami w południowej Skandynawii, gdzie sporadycznie berberys zwyczajny dociera do około 64° szerokości geograficznej północnej. W uprawie znany jest także pod Archangielskiem i na Syberii. Ustalenie północnej granicy zasięgu jest zatem zupełnie niemożliwe. Ogólny obraz zasięgu przyjęto tutaj zgodnie z sugestią H. Meusela, E. Jägera i E. Weinerta (1965, l. c.).

Południowa granica przebiega od północno-zachodnich wybrzeży Morza Czarnego poprzez półwysep Bałkański, środkowe Włochy do południowej Francji; na pobrzeżach Morza Śródziemnego nie występuje. Na wschód dociera po górny i środkowy Dniepr, Wołgę i Dolny Don, a na zachód do centralnej Francji. Poza tym rośnie jeszcze na Kaukazie, w północno-zachodnim Iranie i w północnej Anatolii. Oderwane, wyspowe stanowiska znajdują się na półwyspie Iberyjskim, w Pirenejach i w południowym Krymie. Jego najwyżej położone stanowiska notowano w Alpach do wysokości 2310 m n. p. m., na Kaukazie do 2000 m n. p. m. (Meusel, Jäger, Weinert, 1965, l. c.), i w Tatrach do 1200 m n. p. m. (Pawłowski, 1956, *Flora Tatr*, 1).

Mapa rozmieszczenia *B. vulgaris* była opracowana przez H. Meusela, E. Jägera i E. Weinerta (1965, l. c.). Punktową mapę występowania berberysu zwyczajnego w Skandynawii wykonał E. Hultén (1971, l. c.), w Anglii i Irlandii F. H. Perring i S. M. Walters (1962, l. c.), a dla republiki Białoruskiej w Związku Radzieckim N. V. Kozlovskaja i V. I. Parfenov (1972, *Chorologia flory Belorussii*).

Berberys zwyczajny występuje pojedynczo lub w niewielkich skupieniach na nasłonecznionych miejscach, na suchych kamienistych wzgórzach, na różnego rodzaju zboczach i w dolinach rzek, zazwyczaj w zaroślach, czasem w świetlistych lasach liściastych lub mieszanych liściasto-szpilkowych. Najczęściej rośnie na luźnych, świeżych lub suchych, zasobnych w wapń glebach. Jest gatunkiem charakterystycznym dla klasy *Querceto-Fagetea* (Oberdorfer, 1949, *Pflanzensoziologische Excursionsflora*). W dolinach alpejskich występuje z takimi roślinami, jak *Hippophaë rhamnoides*, *Sedum maximum*, *S. album*, *Stachys recta*, *Vincetoxicum officinale*, *Medicago falcata*, *Digitalis grandiflora* i in. Na wschodnim i południowym krańcu Alp Francuskich należy do składników „zarośli pontyjskich” i występuje w towarzystwie *Quercus pubescens*, *Q. cerris*, *Prunus mahaleb*, *Colutea arborescens*, *Adonis vernalis*, *Clematis recta* itp.

B. vulgaris w Polsce rozproszony jest na terenie całego kraju tak na niżu, jak i na pogórzu. Najwyżej położone stanowiska w Polsce znane są z Tatr — Jastrzębia Turnia, wysokość do 1085 m n. p. m. (Zwoleńska, 1957, in sched), z Pienin Zachodnich — Flaki i Macelak do 800 m n. p. m. (Zarzycki, 1975 manuscr.), z Pasma Policy — nad Skawicą w Zawoi do 600 m n. p. m. (Stuchlikowa, Stuchlik, 1962, *Fragm.*

Fl. et Geobot., 8, 3), z Gorców — Grywałd wieś Dzielnica do 670 m n. p. m. (Kornasiowie, in sched), z Muszyny — Góra Zamkowa do 500 m n. p. m. (Nowiński, 1962, Fragm. Fl. et Geobot., 8, 2), z Bieszczadów Zachodnich — Baligród do 480 m n. p. m. (Jasiewicz, 1965, Monogr. Botan., 20), z Beskidu Niskiego — Ciekolino koło Żmigrodu do 330 m n. p. m. (Zarzycki 1956, in sched).

B. vulgaris rośnie u nas zazwyczaj na ubogich stanowiskach w ciepłolubnych zaroślach, na zboczach wzgórz i na stokach dolin rzecznych. Wraz z *Ligustrum vulgare* tworzy wtórne zarośla kserotermiczne zaliczane do związku zespołów *Berberidion*. Niekiedy też występuje na miedzach lub na obrzeżach lasów w zaroślach należących do rzędu zespołów *Prunetalia spinosae* lub w zbiorowiskach świetlistej dąbrowy (*Potentillo albae-Quercetum*). W. Matuszkiewicz i M. Polakowska (1955, Acta Soc. Botan. Pol., 24, 2) wyróżnili w środkowej części naszego niżu bór mieszany z udziałem berberysu zwyczajnego jako zespół *Pineto-Quercetum berberidetosum*. Wykształca się on na glebach piaszczystych lub piaszczysto-gliniastych, świeżych o nisko leżącym poziomie wody gruntowej.

Mapa ogólnego rozmieszczenia berberysu zwyczajnego w Polsce nie była dotąd opracowana. Lokalną, punktową mapę dla Beskidu Wyspowego opublikowała K. Towpasz (1974, Monogr. Botan., 46).

The natural range of this species is extremely difficult to define. On the one hand in numerous countries *B. vulgaris* is planted for its decorative fruits, and from the parks and gardens it frequently goes wild, while on the other in various places it is being intensively eradicated because on its leaves the cereal rust has one of the stages of its developmental cycle.

According to H. Meusel, E. Jäger and E. Weinert (1965, Vergleichende Chorologie der Zentraleuropäischen Flora) in northern Europe and in North America berberry is a synantropic plant. F. H. Perring and S. M. Walters (1962, Atlas of the British Flora) believe that in England and Ireland it occurs wild but probably only on very few scattered stands. E. Hultén (1971, Atlas över växternas utbredning i Norden) reports this species from very few localities in southern Scandinavia, where sporadically berberry attains about 64° latitude N. It is known from cultivation near Arkhangelsk and in Siberia. Determination of the northern limit is therefore completely impossible. The general pattern of the distribution is presented here in accordance to the suggestion of H. Meusel, E. Jäger and E. Weinert (1965, l. c.).

The southern limit of the range passes from the north-western shores of the Black Sea, through the Balkan peninsula, and central Italy, to southern France, where on the shores of the Mediterranean it does not occur. In the east it reaches the upper and middle Dniepr, Volga and lower Don rivers whereas in the west it reaches as far as central France. It grows also on the Caucasus, in northwestern Iran and in northern Anatolia. Isolated outliers can also be found on the Iberian peninsula, in the Pyrenees and on southern Crimea. The most elevated stands occur in the Alps up to 2310 m above the sea level, on the Caucasus at 2000 m (Meusel, Jäger, Weinert 1965, l. c.), in the Tatras to 1200 m (Pawłowski, 1956, Flora Tatr, 1).

A map of distribution of *B. vulgaris* has been described by H. Meusel, E. Jäger and E. Weinert (1965, l. c.). A point map of its distribution in Scandinavia was made by E. Hultén (1971, l. c.) in the British Isles by F. H. Perring and S. W. Walters (1962, l. c.) and in the Białorusian SSR by N. V. Kozlovskaja and V. I. Parfenov (1972, Chorologia flory Belorussii).

Berberry occurs singly or in small groups in insolated places on dry rocky hills, on various slopes and in river valleys, usually in thickets and sometimes in sparse deciduous or mixed forests. Usually it grows on loose, moist or dry soils rich in calcium. It is a characteristic species for the class *Querceto-Fagetea* (Oberdorfer, 1949, Pflanzensöziologische Excursionsflora). In Alpine valleys it occurs together with such species as *Hippophäe rhamnoides*, *Sedum maximum*, *S. album*, *Stachys recta*, *Vincetoxicum officinale*, *Medicago falcata*, *Digitalis grandiflora* and others. On the eastern and southern extremity of the French Alps it belongs to the components of „pontian thickets” and occurs together with *Quercus pubescens*, *Q. cerris*, *Prunus mahaleb*, *Colutea arborescens*, *Adonis vernalis*, *Clematis recta* etc.

B. vulgaris in Poland is distributed throughout the country both in the lowlands and in the mountains. The most elevated stand has been found in the Tatra mountains on Jastrzębia Turnia at 1085 m elevation (Zwolińska, 1957, in sched), from western Pieniny — Flaki and Macelak at 800 m (Zarzycki, 1975, manuscr.), from the Polica range on Skawica in Zawoja at 600 m (Stuchlikowa, Stuchlik, 1962, *Fragm. Fl. et Geobot.*, 8, 3), from Gorce Mts, on Grywałd, village Dzielnica up to 670 m (Kornasiowie, in sched.), from Muszyna — Góra Zamkowa at 500 m (Nowiński, 1962, *Fragm. Fl. et Geobot.*, 8, 2), from western Bieszczady — Baligród up to 480 m (Jasiewicz, 1965, *Monogr. Botan.*, 20), and from Beskid Niski — Ciekolino nr. Żmigród, up to 330 m (Zarzycki, 1956, in sched).

B. vulgaris usually grows on poor soils in thermophilous thickets on slopes and on escarpments of river valleys. Together with *Ligustrum vulgare* it forms secondary xerothermic thickets included in the alliance *Berberidion*. It can also be found sometimes in hedgerows or on forest edges, in thickets belonging to the order of associations *Prunetalia spinosae* or in communities of sunny oak forests (*Potentillo albae* — *Quercetum*). W. Matuszkiewicz and M. Polakowska (1955, *Acta Soc. Botan. Pol.*, 24, 2) have recognized in the central part of our lowlands a mixed forest with the participation of berberry in an association *Pine-to-Quercetum berberidetosum*. It forms on snady or sandy clayey soils; moist and with a low water table.

A map of the general distribution of berberry in Poland has not been prepared before. A local point map for the Beskid Wyspowy has been published by K. Towpasz (1974, *Monogr. Botan.*, 46).

Установить естественный ареал этого вида чрезвычайно трудно. С одной стороны, барбарис обыкновенный как растение с декоративными плодами широко культивируется в праках и садах ряда стран и впоследствии дичает, с другой же — во многих районах он интенсивно истребляется, так как на его листьях проходит один из этапов онтогенетического цикла ржавчинного гриба *Puccinia graminis*.

Некоторые авторы (Meusel, Jäger, Weinert, 1965, *Vergleichende Chorologie der Zentraleuropäischen Flora*) считают, что в Северной Европе и в Северной Америке барбарис обыкновенный является синантропным видом. Другие (Perring, Walters, 1962, *Atlas of the British Flora*) полагают, что в Англии и в Ирландии он встречается в диком состоянии, но, вероятно, лишь на немногочисленных разбросанных местонахождениях. Э. Хультен (Hultén, 1971, *Atlas över växternas utbredning i Norden*) показывает его редкие местонахождения в южной Скандинавии; спорадически он поднимается здесь до 64° с.ш. В культуре вид этот известен около Архангельска и в Сибири. Определение северной границы его ареала таким образом совершенно невозможно. Общий характер ареала трактуется нами в соответствии с представлениями Г. Мейзеля, Э. Эгера и Э. Вайнерта (Meusel, Jäger, Weinert, 1965, l. c.).

Южная граница ареала проходит от северо-западного побережья Черного моря через Балканский полуостров (северные районы Греции), Среднюю Италию до Южной Франции; на побережье Средиземного моря не встречается. На востоке доходит до верхнего и среднего течения Днепра, до Волги и Южного Дона, а на западе — до Центральной Франции. Кроме того, растет на Кавказе, в северо-западном Иране и в Северной Анатолии. Оторванные островные местонахождения находятся на Пиренейском полуострове, на Пиренеях и в Южном Крыму. Самые высокие местонахождения в Альпах — 2310 м над ур. м., на Кавказе — до 2000 м (Meusel, Jäger, Weinert, 1965, l. c.), а в Татрах — до 1200 м (Pawłowski, 1956, *Flora Tatr*, 1).

Имеется общая карта распространения вида (Meusel, Jäger, Weinert, 1965, l. c.), а также точечные карты для отдельных районов: Скандинавии (Hultén 1971, l. c.), Англии и Ирландии (Perring, Walters, 1962, l. c.), Белорусской ССР (Козловская, Парфенов, 1972, *Хорология флоры Белоруссии*).

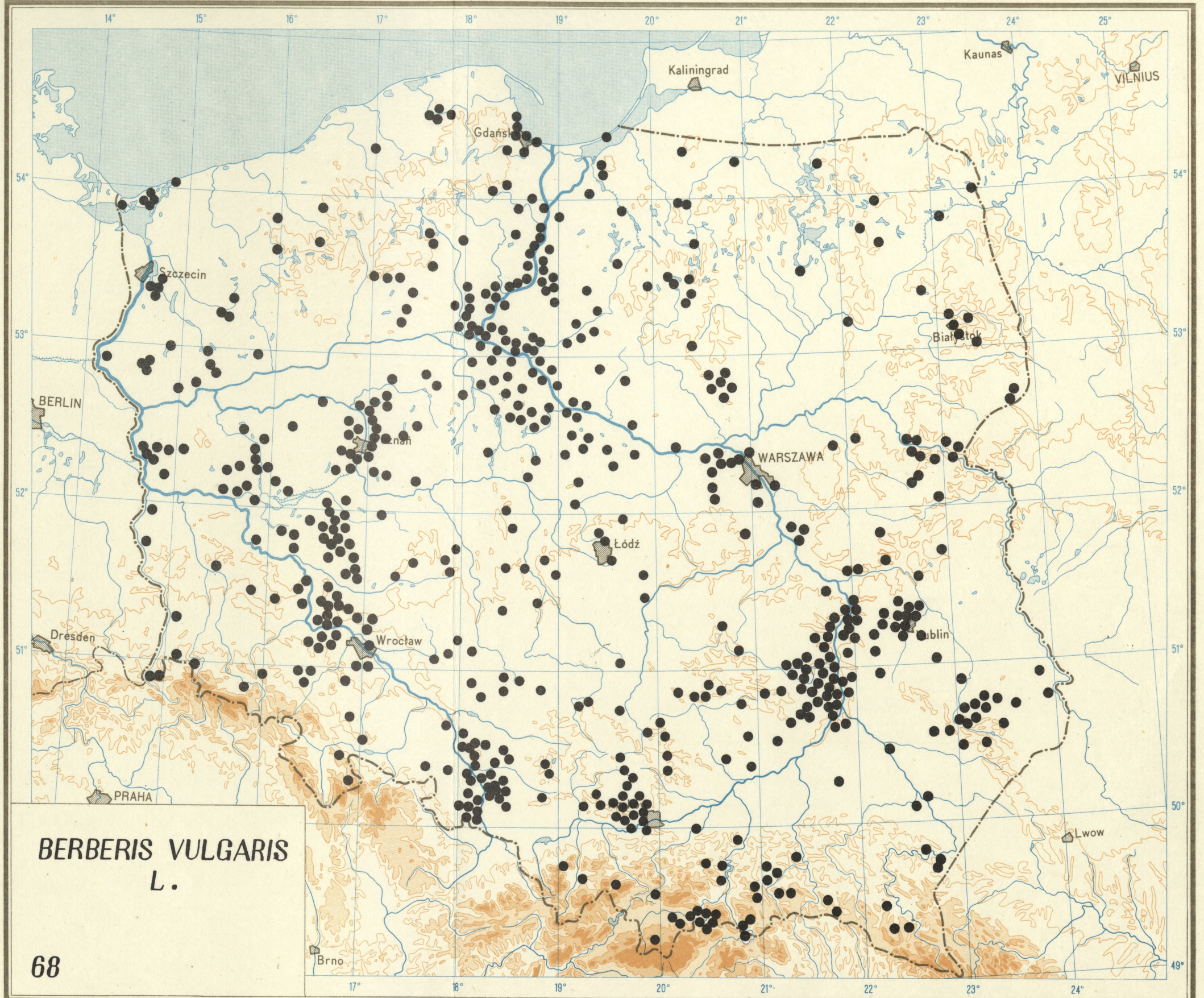
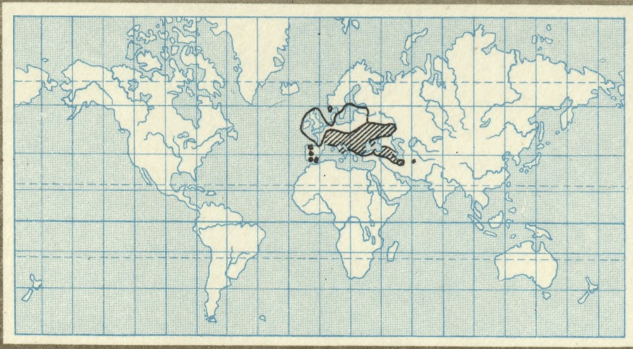
Барбарис обыкновенный растет единичными экземплярами или небольшими группами на солнечных местах, на сухих каменистых холмах, на различных склонах и в долинах рек, преимущественно в зарослях, иногда в светлых лиственных или в смешанных хвойно-лиственных лесах. Чаще всего произрастает на рыхлых или сухих почвах, богатых известью. Вид характерен для класса *Querceto-Fagetea* (Oberdorfer, 1949, *Pflanzensoziologische Exursionsflora*). В альпийских долинах растет вместе с такими видами, как

Hippophaë rhamnoides, *Sedum maximum*, *S. album*, *Stachya recta*, *Vincetoxicum officinale*, *Medicago falcata*, *Digitalis grandiflora* и др. На восточной и южной окраинах Французских Альп является компонентом „понтйских зарослей” и растет вместе с *Quercus pubescens*, *Q. cerris*, *Prunus mahaleb*, *Colutea arbore-scens*, *Adonis vernalis*, *Clematis recta* и др.

B. vulgaris в Польше встречается на территории всей страны — как в низменных ее частях, так и в горах. Наиболее высокие местонахождения его у нас известны из следующих районов: Татры — Ястшенбня Турня — до 1085 м над ур. м. (Zwolińska, 1957, in sched.), Западные Пенины — Фляки и Марцельяк — до 800 м (Zarzycki, 1975, manuscr.), хребет Полицы — над Скавицей в Завое — до 600 м (Stuchlikowa, Stuchlik, 1962, Fragm. Fl. et Geobot., 8, 3), Горцы — Гривалд, село Дзельница — до 670 м (Kognasiowie, in sched.), Мушина — Гура Замкова — 500 м (Nowiński, 1962, Fragm. Fl. et Geobot., 8, 2), Западные Бешады — Балигруд — до 480 м (Jasiewicz, 1965, Monogr. Botan., 20), Низкие Бескиды — Цеклино около Жмигруда — до 330 м (Zarzycki, 1956, in sched.).

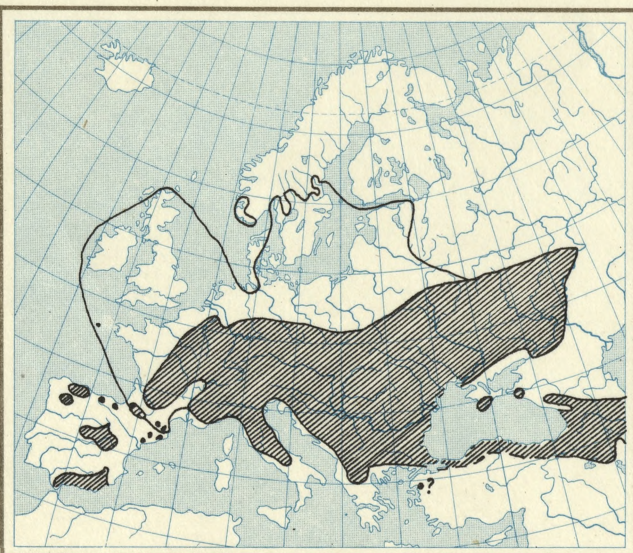
Барбарис обыкновенный растет у нас обычно на бедных местообитаниях, в теплолюбивых зарослях на склонах холмов и в речных долинах. Вместе с *Ligustrum vulgare* образует вторичные ксеротермические заросли, относимые к союзу сообществ *Berberidion*. Иногда встречается также на межах или на лесных опушках в зарослях, относимых к порядку сообществ *Prunetalia spinosae*, или в ассоциации осветленной дубравы (*Potentillo albae-Quercetum*). В средней части нашей низменности смешанный бор с участием барбариса обыкновенного выделен как ассоциация *Pineto-Quercetum berberidetosum* (Matuszkiewicz, Polakowska, 1955, Acta Soc. Botan. Pol., 24, 2). Она встречается на свежих песчаных или песчано-глинистых почвах, с глубоко расположенным уровнем грунтовых вод.

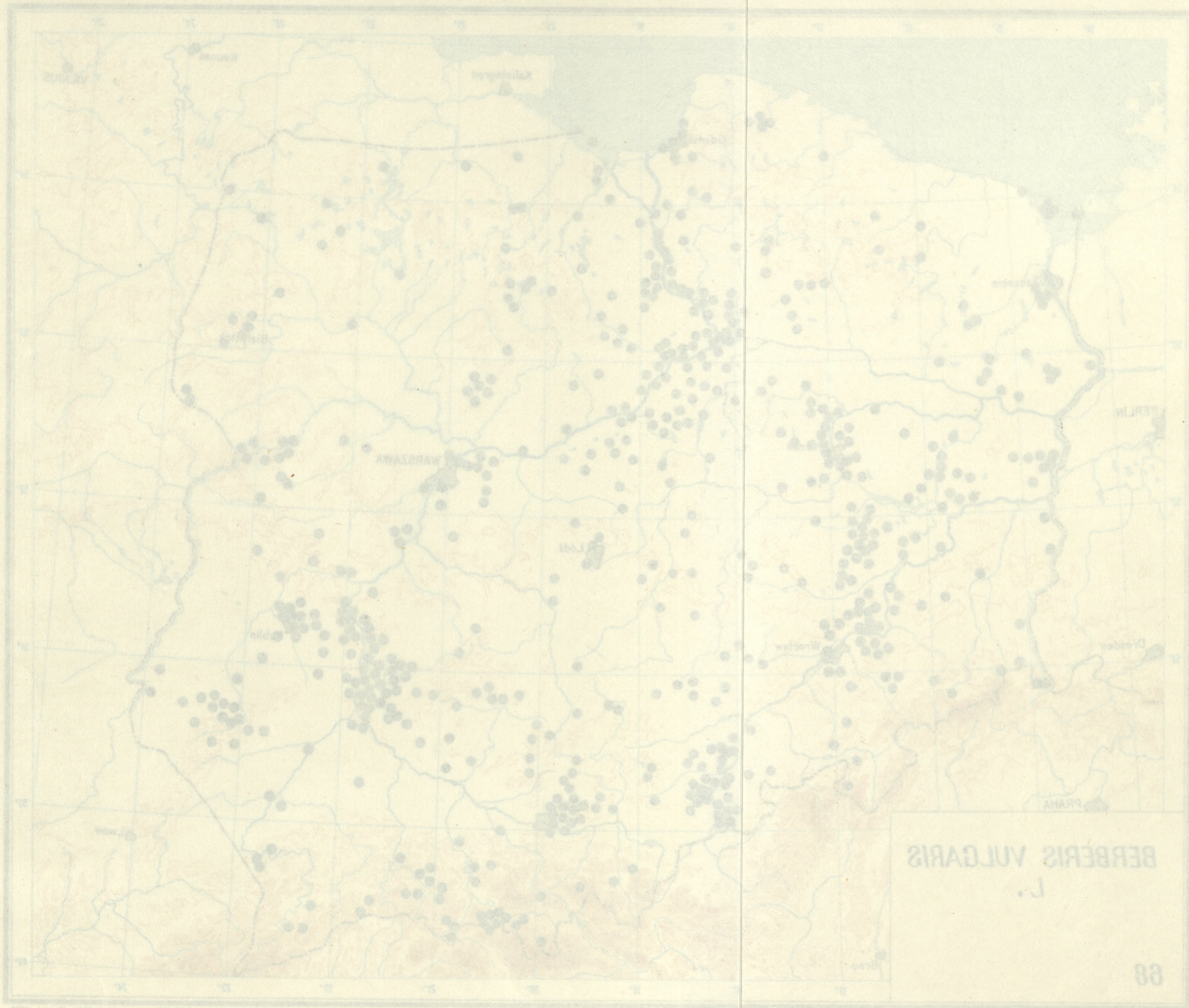
Карта распространения вида в Польше в целом до сих пор не составлялась. Опубликована точечная карта распространения его в Островных Бескидах. (Gowrasz, 1974, Monogr. Botan., 46).

BERBERIS VULGARIS
L.

68

BERBERIS VULGARIS
L.

88

Map of the distribution of Berberis vulgaris in Poland. The map shows the distribution of the species in Poland, with collection sites marked by black dots. The map is based on the data of the Polish Botanical Society.

Map of the distribution of Berberis vulgaris in Europe. The map shows the distribution of the species in Europe, with the range shaded in grey.

Map of the distribution of Berberis vulgaris in Europe. The map shows the distribution of the species in Europe, with the range shaded in grey.